

MAKTAB TA'LIM TIZIMIDA TAHSIL OLAYOTGAN O'QUVCHILARNING BARKAMOL SHAXS BO'LIB RIVOJLANISHIDA IJTIMOY PSIXOLOGIK OMILLAR VA MUHITNING ROLI

Rizoqulov Xusrav Muhiddinovich

Qashqadaryo viloyati Dehqonobod tumanidagi

45-umumiy o'rta talim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Respublikamizning ijtimoiy hayotida islohotlarning davomiyligini ta'minlash hamda demokratik fuqarolik jamiyatni shakllantirish yoshlarimizga, xususan, ularning ijtimoiy faolligiga bog'liqdir. Ana shunday ijtimoiy faollik masalalariga qaratilgan mazkur maqolada bir qator ilmiy psixologik muhokamalr haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Yoshlar, barkamol shaxs, Davlat siyosati, burch, muammo, ota-ona, tarbiya, omil, muhit, maktab.

O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunida quyidagilar belgilangan: ochiqlik va shaffoflik, yoshlarga oid davlat siyosatini ro'yobga chiqarishda yoshlarning ishtirok etishi; yoshlar tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlarining ustuvorligi; yoshlarning kamsitilishiga yo'l qo'yilmasligi kabilar!. O'quvchi-yoshlar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati ularning yoshi va psixologik xususiyatlarini bilish hamda hisobga olishga bog'liqdir. Bu holat burilish hisoblangan o'smirlik davrining alohida xususiyati bo'lib, u ko'proq shu davrga taalluqlidir. U psixik jarayonlarning, o'quvchi faoliyatlarining jiddiy ravishda qayta qurilishi bilan bog'liqdir. Shuning uchun o'smirlik yoshi o'zaro munosabat shakllarida faoliyatni tashkil qilishda qat'iy o'zgarishlarni talab qiladi. O'smirlarga ta'lim-tarbiya berishda goho uchraydigan qiyinchiliklar bu yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishi qonuniyatlari va xususiyatlarini ba'zan yetarli darajada bilmaslik yoki inkor qilish natijasida paydo bo'ladi. Bu davr ijtimoiy faollikni tarbiyalash uchun ancha qo'l keladi. Chunki bolaning katta odamga aylanish jarayonining o'zi qiyin, bu jarayon psixikaning, odamlar bilan bo'lgan munosabat shakllarining jiddiy ravishda qayta o'zgarishi hamda hayot sharoiti va faoliyatining o'zgarishi bilan bog'liqdir. Natijada, undan kattalarning fikrlariga qarshi chiqish yoki rad etish kabi xislatlar paydo bo'la boshlaydi. Bular esa, bu davrning qiyin", "murakkab" davr bo'lishiga sabab bo'ladi. O'smirlarga ta'lim-tarbiya berishdagi qiyinchiliklar shundan iboratki, bunda o'smir bilan bo'ladigan munosabatlarda uning hayoti va faoliyatini nazorat qilish shakllarini o'zgartirish muhimdir. Ularga ta'sir qilishning qandaydir yangi usullari va

vositalarini topish lozim bo'ladi. Bunda albatta, har bir o'quvchi-yoshlar bilan alohida munosabatda bo'lish maqsadga muvofiqdir.

O'smirlarning psixik taraqqiyotini harakatga keltiruvchi kuchlar ularning faoliyatlarida tug'dirgan yangi ehtiyojlar bilan bu ehtiyojlarni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklarning yuzaga kelishi va bartaraf qilinishidan iboratdir. Bu qarama-qarshiliklar o'smirlarning ortib borayotgan jismoniy, intellektual va axloqiy imko. niyatlari bilan ularning eski, ilgari tarkib topgan olam bilan o'zaro munosabat shakli. Jari ular faoliyatining eski qarama-qarshiliklar, jamiyat, kattalar va jamoa tomonidan O'smirlarga nisbatan ortib borayotgan talablar o'smirlar real xatti-harakatlarning shakllari o'rtasidagi qarama-qarshiliklardir. Bu ancha yuksak darajadagi psixik taraqqiyotni, murakkab shakldagi faoliyat turlarini va shaxsning qator yangi psixologik sifatlarini tarkib toptirish orqali bartaraf qilinadi. Buning natijasida o'smirning psixik taraqqiyoti yanada yuksakroq bosqichga o'tishi amalga oshiriladi. Shaxsning biologik o'sishidagi nuqsonlar, sezgi organlarining kamchiliklari, o'qishga salbiy ta'sir etuvchi oliy nerv faoliyati va temperamentdagi qusurlar ijtimoiy faollik rivojlanishiga salbiy ta'sir etadi. Shaxsning psixik rivojlanishidagi kamchiliklar, irodaning bo'shligi, aql-idrokning zaif rivojlangani, hissiyotning kuchsizligi zarur ehtiyoj va qiziqishlarning mavjud emasligi, o'smirning intilishi bilan mavjud imkoniyati o'rta nomutanosiblik kabi xatti-harakatlarni izdan chiqaradi. O'quvchi-yoshlarda ijtimoiy faollikni tarbiyalashga ta'sir etadigan salbiy omil axloqiy hisslarning yetishmasligi; o'qituvchi, sinf jamoasi, oila a'zolari bilan noto'g'ri muloqot, ishyoqmaslik, bo'sh vaqtni to'g'ri taqsimlamaslik va boshqa salbiy holatlar vujudga keltiradi. Shuningdek, shaxsning o'quv faoliyatidagi kamchiliklari: aqliy faoliyat usullar keng foydalana bilmaslik; bilim, ko'nikma va malakalarni egallashdagi uzilishlarim tab faoliyatidagi: o'qitishdagi nuqsonlar va tarbiyaviy chora-tadbirlardagi xatolar shular jumlamasiga kiradi. Maktabdan tashqaridagi muhit ta'siridagi nuqsonlar, chunonchi oilada pedagogik-psixologik bilimlarning yetishmasligi, oilaviy nizolar, ajralish, ota-onaning ichkilik. ka berilishi, balog'atga yetmagan tengqurlarining ta'siri, ma'naviy-ma'rifiy ishlab chiqo rish jamoalari hamda jamoatchilik qurshovidagi kamchiliklar tarbiyasi qiyin o'smirlar ko'payishiga sabab bo'ladi.

O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini shakllanganlik darajasi quyidagi mezonlar asosida belgilanadi:

- dunyoqarashni boyituvchi va ijtimoiy munosabatlarga oid bilimlarga ega bo'lish: - ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish jarayonida ishtirok etish;
- ta'lim mazmunini o'zlashtirgan va ulardan amaliy faoliyatda qo'llash borasida yetarli ko'nikma, malakaga ega bo'lish;
- muammoli vaziyatlardan chiqib keta olish va uni baholay olish:

- o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligi darajasini aks ettiruvchi shaxsiy sifatlarini namoyan etish (onglilik, g'oyaviylik, qat'iyatlilik, mustaqillik, tashabbuskorlik, insonparvarlik, ishchanlik, tezkorlik, erkin fikr yuritish, ijodkorlik, mas'uliyatni his etish kabi xislatlar)

- ma'lum nuqtayi nazarda tura olish va boshqalar.

Ijtimoiy faollik mezonlari intizom talablari va ularning ahamiyati, mazmunini ochi beradi. Ijtimoiy faollikni samarali tarbiyalashning asosiy shartlaridan biri tartibga noya qilish bo'lib, u nafaqat organizmning fiziologik funksiyalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, intizom talablarini bajarish malaka va ko'nikmalarning shakllanishiga ham yordam beradi. Shuningdek, o'quvchi-yoshlarda ijtimoiy faollikni oshirishda darsdagi ax psixologik muhit ham ahamiyatga ega. Darsning psixologik muhiti yoki m mi - bu o'quvchi va o'qituvchining hissiy emotsional holatidir. Dars vaqtida o'qituvchi o'rtasidagi muloqotda xursandchilik, o'quvchilar orasida esa, o'ziga ishonchlilik, hamfikrlilik hukm sursa, bu holatni ijobiy deyish mumki ning "sog'lom mikroiklimi yana shundaki, o'quvchilarda xavotir va o'qituvchi qo'rquv mavjud bo'lmay, ular o'zlariga ishonch hissini, o'qituvchi va sinfdoshidan qo'llab-quvvatlanishini doimo sezadi, shu bilan birga o'qituvchining talabchanligi ham sog'lom muhitdan dalolat beradi. Bolaning xulq-atvori, o'zining xatti-harakatini anglashi ijtimoiy foydali ko'nikmalarning va axloqiy me'yorlar shakllanishining asosiy shartidir Mana shunday xulq uchun shaxs ongli ravishda jamiyat, jamoa, boshqa odamlar oldida javob berishi va bunijamiyat uchun foydali va zarur ekanligi nuqtayi nazaridan tushunishi muhim hisoblanadi. Ijtimoiy faollik, shuningdek, ta'lim olishning ham zaminidir bir vaqtning o'zida natijasi hamdir. Maktabning o'rta bo'g'inidayoq axloqiy ong orqali ko'pgina muhim qarashlar o'quvchilarning axloqiy tomoniga qarab o'zgara boshlaydi. Ma'naviy me'yorlar, qonun me'yorlari - bu bolalar har kuni to'qnash keladigan va ularga o'zlarining tarbiyalanganlik darajasiga qarab rioya qiladigan yoki odat va intilishlari ko'rinishida mustahkamlangan talablardir

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risidagi qonuni. 2016-yil
2. Saviya.uz
3. hozir. org